

**ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ім. М.І. ПИРОГОВА**

Кафедра українознавства

НАВЧАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

***з граматики української мови для студентів-іноземців
I курсу медичного університету***

Вінниця -2013

Затверджено

Центральним методичним комітетом ВНМУ ім. М.І. Пирогова
Протокол № 3 від 16.01. 2013 р.

Укладачі: проф. Василенко Г.Л., ст. викл. Писаренко Л.М., доц. Тищенко Л.Т.

Рецензенти: доц. кафедри українознавства ВНМУ ім. М.І. Пирогова
Лісовий М.І.,
доц. кафедри українознавства ВНМУ ім. М.І. Пирогова
Краєвська Г.П.

Редакційно-видавнича група:

Відповідальний редактор	–	проф. Ю.Й. Гумінський
Заст. відпов. редактора	–	проф. В.С. Тарасюк
	–	ст. науковий співробітник
	–	к. психолог. н. Н.Д. Корольова
Редактор	–	викл. О.М. Лисенко
Секретар	–	викл. Ю.В. Кукуруза

Посібник призначений студентам-іноземцям медичних університетів.

Мета посібника – повторення і систематизація загальних понять з граматики української мови, навчання вживання в усному і писемному мовленні поданого граматичного матеріалу.

Посібник може бути використаним як для роботи в аудиторії під керівництвом викладача, так і для самостійної роботи студента.

З М І С Т

<i>Тема 1. Частина мови. Члени речення. Структура простого й складного речення. Склад слова</i>	<i>4</i>
<i>Тема 2. Відмінювання іменників, прикметників, присвійних і вказівних займенників, порядкових числівників у формі жіночого роду</i>	<i>7</i>
<i>Тема 3. Відмінювання іменників, прикметників, присвійних і вказівних займенників, порядкових числівників у формах чоловічого та середнього роду</i>	<i>13</i>
<i>Тема 4. Відмінкова система іменників, прикметників, присвійних і вказівних займенників у множині</i>	<i>18</i>
<i>Тема 5. Числівник</i>	<i>21</i>
<i>Тема 6. Ступені порівняння прикметників і прислівників</i>	<i>26</i>
<i>Тема 7. Активні й пасивні дієприкметники</i>	<i>29</i>
<i>Тема 8. Дієприслівник. Дієприслівникова конструкція</i>	<i>32</i>

Тема 1.

**ЧАСТИНИ МОВИ. ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ.
СТРУКТУРА ПРОСТОГО Й СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ.
СКЛАД СЛОВА.**

§ 1. ЧАСТИНИ МОВИ

Завдання № 1. Прочитайте таблицю. Запам'ятайте, як називаються частини мови.

№	Частини мови	Приклади
1.	Іменник	студент, книга, вікно, скелет, м'якість, вивчення
2.	Прикметник	новий(-а, -е, -і), український(-а, -е,-і), грудочеревний(-а, -е, -і)
3.	Числівник	1) один (одна, одне), два (дві), три, сто, двадцять дев'ять, вісімсот; 2) другий (-а, -е, -і), третій (-я, -є, -і)
4.	Займенник	1) я, ти, він, вона, воно, вони, ми, ви; 2) мій, твій, ваш, наш, свій, його, її, їх, їхній; 3) той, отой, цей, оцей, такий, отакий, стільки; 4) весь, всякий, кожний (кожен), жодний (жоден), інший, сам, самий; 5) хто, що, який, чий, котрий, скільки; 6) ніхто, ніщо, ніякий, нічий; 7) дехто, дещо, хтось, щось, хто-небудь
5.	Дієслово а) дієприкметник б) дієприслівник	читати / прочитати, писати / написати; в'янучий, з'єднаний, позеленілий; читаючи, прочитавши
6.	Прислівник	а) швидко, добре, по-українськи; б) учора, сьогодні, потім; в) там, тут, знизу, зліва; г) звідти, звідси
7.	Прийменник	в, на, із, усередині(чого?), поряд (з чим?)
8.	Сполучник	і (й); тому що; або; не тільки ... а й; або ... або; коли; як;
9.	Частка	не, ні, ну, би

Завдання № 2. Прочитайте речення. Визначте, до яких частин мови належать слова, що входять до складу речень.

1. Студенти медичного університету вивчають анатомію на першому й другому курсах.
2. Грудні хребці зчленовуються з ребрами, тому вони мають реберні ямки.
3. Тваринні клітини не мають целюлозної оболонки.
4. Отвори всіх хребців утворюють хребетний канал, в якому розташовується спинний мозок.

§ 2. ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

Завдання № 3. Прочитайте таблицю. Запам'ятайте, які функції виконують слова в реченні.

Функція	Приклад
Суб'єкт (підмет)	Студент учиться в університеті. В еритроцитах міститься білок гемоглобін . Грудну клітку утворюють ребра, грудина й грудні хребці .
Предикат (присудок)	Студент учиться в університеті. Спинний мозок знаходиться в хребетному каналі. Усі рухи людини пов'язані з головним мозком.
Прямий об'єкт (додаток)	Студенти слухають викладача . Ми вивчаємо кістки .
Непрямий об'єкт (додаток)	Студент розмовляє з професором .
Означення (атрибут)	Англійський учений Р. Гук зробив велике наукове відкриття. Скелет плечового поясу складається з лопатки й ключиці.
Обставина	У клітині виділяють ядро й цитоплазму. Кістковий мозок розташовується всередині кісток .

Завдання № 4. Прочитайте речення. Визначте функції слів у реченні.

1. Клітину вперше описав Р. Гук.
2. В одноклітинних організмах одна клітина виконує всі функції живої істоти.
3. М. Ломоносов відкрив закон збереження матерії і руху.
4. У лабораторії проводили досліди з вивчення життя тварин.

§ 3. СТРУКТУРА ПРОСТОГО Й СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

Завдання № 5. Прочитайте таблиці 1 і 2. Зверніть увагу на структуру речень.

Таблиця 1. Деякі моделі простих речень
(особові, безособові, неозначено-особові)

Структура речення	Приклад	Граматичне оформлення
Хто (що) – що робить	Учені вивчають клітину.	Н.в. + дієслово в особовій формі.
Що робиться ким / чим	Клітина вивчається вченими.	Н.в. + дієслово НДВ з -ся + О.в.
Хто був де + буде	Студенти на лекції. Студенти були (будуть) на лекції.	Н.в. + дієслово бути в минулому або майбутньому часі + обставина
Де є хто був буде	В університеті є бібліотека.	М.в. + є (був, буде) + Н.в.
Немає (не було, не буде) кого, чого	У місті немає університету.	М.в. + немає + Р.в. (не було, не буде)
Кому як Кому було / буде як	Мені зле. Мені було (буде) зле.	Д.в. + (було, буде) + як
Кому необхідно що зробити потрібно (не) можна	Мені потрібно вчитися. Йому не можна займатися спортом.	Д.в. + потрібно (необхідно, Можна, не можна) + інфінітив
Коли що роблять де що зроби́ть що що (з)робили	Тут будують школу. Там побудують будинок. У 17-ому столітті винайшли мікроскоп.	Обставина + дієслово у формі 3 особи мн. + об'єкт

Таблиця 2. Деякі типи складних речень

Складносурядні речення	
П р и к л а д	Сполучник
Професор читав лекцію, <i>і</i> всі студенти уважно слухали його. Я навчаюсь в медичному університеті, <i>а</i> мій брат – в політехнічному. Ми читали текст, <i>але</i> не все розуміли.	<i>і</i> <i>а</i> але
Складнопідрядні речення	
П р и к л а д	Сполучник
Декан повідомив, <i>що</i> завтра відбудуться збори. Ми хочемо, <i>щоб</i> ви виступили на концерті. Ми не знаємо, <i>де</i> знаходиться бібліотека.	<i>що</i> <i>щоб</i> <i>де</i>

<i>Коли</i> я був маленьким, я любив читати казки. Він не зміг прийти до мене, <i>тому що</i> був зайнятий.	<i>коли</i> <i>тому що</i>
--	-------------------------------

§ 3. СКЛАД СЛОВА

Завдання № 6. Прочитайте текст. Скажіть, яка частина слова називається коренем, суфіксом, префіксом, закінченням?

У кожного слова є корінь. Корінь – це загальна частина споріднених слів. Корінь містить значення слова. Наприклад: **вчити** – **навчити** – **вчитель** – **учень** – **навчання** – **вчений**.

Слова зі спільним (однаковим) коренем називаються *спільнокореневими*.

Префікс завжди стоїть перед коренем, а суфікс – після. Вони утворюють нові слова. Наприклад: **вчити** – **вивчати** – **вчитель**; **будувати** – **побудувати** – **перебудувати** – **будова**.

Закінчення – це змінна частина слова. Наприклад: **студент** – **студента** – **студенту** – **студентом**.

Префікс, корінь і суфікс входять до складу **основи**, тобто **основа** – це все слово без закінчення.

Завдання № 7. Визначте склад таких слів:

грудинний, підгрудинний, суглобовий суглобний, ріст, зростатися, відросток, нерівність, стравохід.

Завдання № 8. Утворіть спільнокореневі слова:

око, рух, ріст, хвиля, вухо, хід, стать, серце, шлунок, кістка.

Тема 2. **ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ПРИКМЕТНИКІВ, ПРИСВІЙНИХ І ВКАЗІВНИХ ЗАЙМЕННИКІВ, ПОРЯДКОВИХ ЧИСЛІВНИКІВ У ФОРМІ ЖІНОЧОГО РОДУ**

§ 1.

Завдання № 1. Прочитайте таблиці, повторіть відмінювання іменників жіночого роду.

О д н и н а

Відмінок	І м е н н и к			
	І в і д м і н а			ІІІ в і д м і н а
	тверда група	м'яка група	мішана група	
Називний хто? що?	книга	стаття, мрія	площа	ніч, мати
Родовий кого? чого?	книги	статті, мрії	площі	ночі, матері
Давальний кому? чому?	книзі	статті, мрії	площі	ночі, матері
Знахідний	книгу	статтю,	площу	ніч, матір

кого? що?		мрію		
Орудний ким? чим?	книгою	статтею, мрією	площею	ніччю, матір'ю
Місцевий на кому? на, у(в) чому?	(в)книзі	(в)статті, мрії	(на)площі	(в)ночі, (в)матері
Кличний	книго	статтє, мріє	площе	ноче, мати

Запам'ятайте! Кінцеві приголосні іменників твердої групи **Г, К, Х** у давальному і місцевому відмінках чергуються із **З, Ц, С**: подруга – подрузі, рука – руці, муха – мусі.

Множина

Відмінок	Іменник			
	I відміна			III відміна
	тверда група	м'яка група	мішана група	
Називний хто? що?	книги	статті, мрії	площі	ночі, матері
Родовий кого? чого?	книг-	статтей, мрій	площ-	ночей, матерів
Давальний кому? чому?	книгам	статтям, мріям	площам	ночам, матерям
Знахідний кого? що?	книги	статті, мрії	площі	ночі, матерів
Орудний ким? чим?	книгами	статтями, мріями	площами	ночами, матерями
Місцевий на кому? на, у(в) чому?	(в)книгах	(в)статтях, мріях	(на)площах	(по)ночах, (в)матерях
Кличний	книги	статті, мрії	площі	ночі, матері

Завдання № 2. Використовуючи слова, подані з правого боку, дайте відповіді на запитання.

Зразок: Де ви живете? Вінниця
– Я живу у Вінниці.

<p>1. Хто присутній на парі?
Кого не було на концерті?
Кому ви розповідали про нове відкриття в галузі вірусології?
Кого ви зустріли в інтернет-клубі?
З ким ви розмовляли на конференції?</p>		подруга Марія
<p>2. Що лежить на столі?
Чого немає в шухляді?</p>		книга

Що ви читаєте?

Завдання № 3. Провідмінійте подані іменники:

система, функція, кістка, голова, рука, нога, нирка, легеня, еволюція.

Завдання № 4. Розкрийте дужки.

1. (Анатомія і фізіологія) людини тісно пов'язана з (медицина). Щоб робити складні операції, необхідно відмінно знати (анатомія і фізіологія). Видатні вчені І. Сеченов, М. Пирогов, І. Павлов та інші зробили багато відкриттів в (анатомія, фізіологія і медицина). Д. Заболотний – один із засновників (мікробіологія).
2. (Біологія) називається наука про (життя). (Мікробіологія) – це наука про (будова і життєдіяльність) мікроорганізмів. (Фізика) називається наука про найбільш загальні властивості (матерія) і закони її руху.
3. В (клітина) є оболонка, ядро і цитоплазма. (Оболонка) покриває (клітина). В (оболонка) є пори. Через (оболонка) відбувається обмін речовин. До складу (клітина) входять органічні й неорганічні речовини.
4. Кров складається з (плазма) і клітинних елементів. Еритроцити покриті (мембрана). Еритроцити людини мають (цитоплазма), але не мають ядра. Лейкоцити виконують (функція) захисту. Тромбоцити беруть участь у процесі (коагуляція) (кров) і (зупинка) (кровотеча).

§ 2.

Завдання № 5. Прочитайте таблиці. Повторіть закінчення прикметників, порядкових числівників, присвійних і вказівних займенників жіночого роду.

Відмінювання прикметників

<i>Відмінок</i>	<i>Питання</i>	<i>Тверда група</i>	<i>М'яка група</i>
Називний	яка?	рідна	внутрішня
Родовий	якої?	рідної	внутрішньої
Давальний	якій?	рідній	внутрішній
Знахідний	яку?	рідну	внутрішню
Орудний	якою?	рідною	внутрішньою
Місцевий	(на)якій?	(на)рідній	(на)внутрішній

Зверніть увагу, що в м'якій групі в родовому і орудному відмінках перед закінченням з'являється м'який знак.

Н. У мене є рідна сестра.

Р. Це фотографія рідної сестри.

Д. Я подарував квіти рідній сестрі.

З. Я часто згадую рідну сестру.

О. Я люблю гуляти з рідною сестрою.

М. В рідній сестрі є багато маминих рис характеру.

Відмінювання прикметників

<i>Відмінок</i>	<i>Тверда група</i>	<i>М'яка група</i>
Називний	друга	третья
Родовий	другої	третьої
Давальний	другій	третьій
Знахідний	другу	третью
Орудний	другою	третьою
Місцевий	(о) другій	(о) третій

Запам'ятайте, що всі порядкові числівники відмінюються як прикметники твердої групи, крім числівника третья, що відмінюється як прикметник м'якої групи.

Н. Це п'ята аудиторія.

З. Я бачу п'яту аудиторію.

Р. Тут немає п'ятої аудиторії.

О. Поряд з п'ятою аудиторією знаходиться деканат.

М. Ми слухаємо лекцію в п'ятій аудиторії.

Відмінювання присвійних і вказівних займенників

<i>Відмінок</i>	<i>Присвійний</i>	<i>Вказівний</i>
Називний	моя, наша	та, ця
Родовий	моєї, нашої	тієї, цієї
Давальний	моїй, нашій	тій, цій
Знахідний	мою, нашу	ту, цю
Орудний	моєю, нашою	тією, цією
Місцевий	(на) моїй, нашій	(на) тій, цій

Н. Це моя сестра.

Р. Тут немає моєї сестри.

Д. Я допомагаю моїй сестрі.

З. Антон привітав мою сестру з днем народження.

О. Віктор танцював з моєю сестрою.

М. На моїй сестрі сьогодні святкова сукня.

Н. Мені подобається ця книга.

Р. В магазині немає цієї книги.

Д. Цій книзі уже 50 років.

З. Викладач розповідає про цю книгу.

О. Я працюю з цією книгою.

М. В цій книзі багато цікавого матеріалу.

Завдання № 6. Допишіть закінчення.

І. 1. Як... книгу ви читаете? 2. В як... книзі це оповідання? 3. Як... студентки сьогодні немає? 4. З як... країни ви приїхали? 5. Як... пацієнтці ви допомагаєте? 6. Як... дитині лікар виписав рецепт? 7. Як... у вас температура? 8. З як... студенткою розмовляє декан? 9. Про як... статтю говорить професор?

II. 1. Як... тканина найміцніша в організмі? 2. Як... роль відіграє йод в житті організму? 3. За як... температури вода перетворюється в пар? 4. З як... тканини складаються м'язи?

Завдання № 7. Провідмінійте подані словосполучення:

внутрішня структура, зовнішня поверхня, поживна речовина, клітинна мембрана, поверхнева оболонка, кісткова тканина, третя аудиторія, та мікстура, висока температура.

Завдання № 8. Прочитайте таблицю. Повторіть значення прийменників.

Зверніть увагу на вживання прийменників з іменниками в певних відмінках.

<i>Відмінок</i>	<i>Прийменник</i>	<i>П р и к л а д и</i>
Знахідний	в на через	Крижові хребці в юності зростаються в єдину кістку. М'язова тканина поділяється на гладку й поперечносмугасту. Через ядерну оболонку відбувається обмін речовин між ядром і цитоплазмою.
Родовий	до у від з біля, коло	До захисних функцій крові належить її здатність до коагуляції. У амеби є псевдоподії, у евглени – джгутик, у парамеції – війки. Псевдоподії, джгутики, війки – це органоїди руху. Слуховий відросток починається від лобної (лобової) луски. Клітина складається з ядра і цитоплазми. Підшлункова залоза лежить біля двадцятипалої кишки.
Місцевий	в на по	Вода в клітині перебуває у вільній і зв'язній формі. На задній поверхні лопатки проходить ость лопатки. Лікар рекомендував приймати цю мікстуру по чайній ложці тричі на день.
Орудний	з над під між за	Легенева плевра зростається з легеневою тканиною. Підвищення над поверхнею кістки називається відростком. Жирова тканина розташовується під шкірою між органами. Між дугою і тілом хребця є хребцевий отвір. Анатомічна шийка знаходиться за головою плечової кістки.

Завдання № 9. Розкрийте дужки.

1. Амеба – найпростіша одноклітинна тварина. Амеба має ядро, (травна вакуоль і цитоплазма). Зовнішній шар (цитоплазма) (амеба) називається (ектоплазма), а внутрішній – (ендоплазма).
2. Клітину оточує (зовнішня мембрана), яка називається (плазматична мембрана, або плазмолема). Від (цитоплазма) ядро відокремлює (тонка ядерна мембрана). Під (ядерна мембрана) знаходиться ядерний матрикс, що називається (каріоплазма, або нуклеоплазма).
3. Плазматична мембрана відокремлює (клітина) від зовнішнього середовища. Через (плазматична мембрана) здійснюється транспортування молекули та іонів в (клітина) і з (клітина). Товщина (плазматична мембрана) – близько 8 нм.
4. Скелет виконує (опорна, захисна і дихальна) функції. Шкіра запобігає (втраті) (вода) і тепла. Шкіра бере участь у збереженні (постійна температура) тіла.
5. Кров разом з (лімфа і тканинна рідина) утворює внутрішнє середовище організму. Кров складається з (рідка частина, або плазма) і формених елементів. Кров виконує різноманітні функції: (травна, захисна, дихальна, видільна тощо). (Важлива функція) (кров) – підтримування водного балансу в організмі.
6. Розрізняють (гладка і поперечносмугаста) м'язові тканини. У нижчих багатоклітинних організмах з (гладка м'язова тканина) побудовані всі м'язи. Поперечносмугаста м'язова тканина утворює (вся скелетна мускулатура) хребетних, (мускулатура) серця, язика, (глотка).
7. Нервова тканина є основним компонентом (нервова система). Її утворюють нервові клітини (овальна, багатокутна або зірчаста) (форма) і нейроглія. Нейроглія здійснює (травна, секреторна і захисна) функції і служить (опора). Специфічна функція (нервова тканина) – приймати подразнення з зовнішнього і внутрішнього середовища організму і передавати їх через (центральна нервова система).

Тема 3.

**ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ,
ПРИКМЕТНИКІВ, ПРИСВІЙНИХ І ВКАЗІВНИХ
ЗАЙМЕННИКІВ, ПОРЯДКОВИХ ЧИСЛІВНИКІВ ЧОЛОВІЧОГО І
СЕРЕДНЬОГО РОДУ**

§ 1.

Завдання № 1. Прочитайте таблицю, повторіть закінчення відмінків середнього і чоловічого роду.

Відмінювання іменників чоловічого і середнього роду

О д н и н а

Відмінок	II відміна			IV відміна
	тверда група	м'яка група	мішана група	
Називний	брат, професор, місто	учитель, лікар, море	товариш, школяр, плече	ім'я, дитя
Родовий	брата, професора, моря	учителя, лікаря, моря	товариша, школяра, плеча	імені, дитяти
Давальний	брату(-ові), професору(-ові), місту	учителю(-еві), лікарю(-еві), морю	товаришу(-еві), школяру(-еві), плечу	імені, дитяті
Знахідний	брата, професора, місто	учителя, лікаря, море	товариша, школяра, плече	ім'я, дитя
Орудний	братом, професором, містом	учителем, лікарем, морем	товаришем, школярем, плечем	іменем, ім'ям, дитям
Місцевий	(в)братові(-у), професорові(-у) в місті	учителеві(-і,-ю), лікареві(-і,-ю), морі	товаришеві(-і,-у), школяреві(-і), плечі	імені, дитяті
Кличний	брате, професоре, місто	учителю, лікарю, море	товаришу, школяре, плече	ім'я, дитя

Закінчення родового відмінка іменників чоловічого роду

II відміни однини

У родовому відмінку однини іменники другої відміни залежно від їхнього значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**.

Закінчення -а, -я	Закінчення -у, -ю
<ul style="list-style-type: none"> Назви осіб й істот – загальних і власних: <i>лікаря, студента, пацієнта, ведмедя, Мороза.</i> Назви конкретних предметів (чітко окреслених): <i>скальпеля, зошита.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> Назви явищ природи: <i>дощу, снігу, грому.</i> Назви речовин і матеріалів: <i>цукру, азоту, анальгін.</i> Назви дій, станів, почуттів: <i>бігу,</i>

<ul style="list-style-type: none"> • Назви дерев: <i>дуба, осокура</i>. • Назви мір довжини, ваги, часу, місяців і днів тижня: <i>метра, літра, тижня, січня, вівторка</i> але: віку, року, листопаду (процес опадання листу). • Назви грошових одиниць і числові назви: <i>рубля, долара, мільйона</i>. • Назви частин тіла і органів: <i>носа, рота, суглоба, але: мозку, стравоходу, попереку</i>. • Назви населених пунктів: <i>Києва, Львова, але: Кривого Рогу</i>. • Назви річок, якщо закінчення під наголосом: <i>Дніпра, Дністра</i>. • Терміни іншомовного походження: <i>атома, радіуса, катода</i>, а також власне українські терміни: <i>трикутника, числівника</i>. 	<p><i>болю, імпульсу, гніву.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Назви установ, організацій, будівель: <i>університету, будинку, залу</i> • Фізичні та хімічні процеси: <i>електролізу, синтезу</i>. • Назви ігор, танців: <i>футболу, хокею, вальсу</i>. • Географічні назви (крім населених пунктів): <i>Іраку, Єгипту, Бугу, Нілу</i>. • Збірні поняття: <i>деканату, хору, колективу</i>.
--	---

Завдання № 2. *Із поданих слів складіть словосполучення.*

Хвороба, шлунок; кістки череп; відчуття, біль; халат, лікар; історія хвороби, пацієнт; доповідь, студент; музей, Київ; житель, Львів; таблетки анальгін.

Завдання № 3. *Дайте відповідь на запитання, використавши слова, що стоять праворуч.*

1. Хто добре знає українську мову?
Кого немає в деканаті?
Кому студент складав модуль?
Кого ви фотографували?
З ким ви зустрічалися вчора?

викладач Микола Іванович

2. Що відіграло велику роль у розвитку біології?
Що ви обговорюєте?
Чим ви цікавитесь?

створення клітинної теорії

Завдання № 4. *Поставте запитання, уточнюючи інформацію.*

Зразок: Учені досліджують ... – Що досліджують учені?

1. Магній входить до складу
2. Азот не має
3. Йод не взаємодіє
4. Недостатність йоду викликає
5. Мітохондрії беруть участь
6. Через стінку капілярів відбувається
7. Внутрішній шар суглобової капсули перешкоджає

Завдання № 5. Використовуючи подані слова, закінчіть речення в завданні № 4.

1. Пігмент хлорофіл. 2. Запах і колір. 3. Крохмаль. 4. Захворювання. 5. Процес клітинного дихання. 6. Обмін речовин і газообмін між кров'ю і тканинами тіла. 7. Тертя кісток.

Завдання № 6. Слова в дужках поставте у правильному відмінку.

- У (скелет) розрізняють кістки (тулуб).
- У червоних кров'яних клітинах ссавців немає (ядро).
- Кисень не має (смак, запах, колір).
- Функція (травлення) здійснюється (епітелій) (тонкий кишечник).
- За (наявність або відсутність) ядра клітинних організмі розділяються на прокаріоти й еукаріоти.
- Гемоглобін має здатність легко приєднувати й віддавати (кисень).
- (Організм) необхідний хлорид (натрію). Недостатність або надлишок (фтор) викликає (захворювання зубів).

§ 2.

Завдання № 7. Прочитайте таблицю. Запам'ятайте відмінкові форми прикметників чоловічого і середнього роду.

Відмінювання прикметників чоловічого і середнього роду

Називний	хто? що?	-ий, -ій -е, -є	який? яке?	старий, вечірній, старе, вечірнє
Знахідний	кого? яке?	як Н. або Р.	який? яке? якого?	старий, вечірній, старого, вечірнього
Родовий	кого? чого?	-ого -ього	якого?	старого, вечірнього
Давальний	кому? чому?	-ому, -ьому	якому	старому, вечірньому
Орудний	ким? чим?	-им, -ім	яким?	старим, вечірнім
Місцевий	(на)кому? (на)чому?	-ому, -ьому	(на)якому?	старому, вечірньому

Чоловічий рід

Н. У мене є (який?) хороший старий друг.

У мене є (який?) новий підручник з анатомії.

З. Я люблю (якого?) хорошого старого друга.

Я читаю (який?) новий підручник з анатомії.

Р. На фотографії немає (якого?) хорошого старого друга.

Тут немає (якого?) нового підручника з анатомії.

Д. Я зателефонував (якому?) хорошому старому другу.

О. Я розмовляв (з яким?) з хорошим старим другом.

Ручка лежить поряд (з яким?) з новим підручником з анатомії

М. (В якому), (в якому?) В новому підручнику з анатомії багато малюнків, таблиць і схем.

Середній рід

Н. Це синє небо.

З. Я бачу (яке?) синє небо.

Р. Зараз немає (якого?) синього неба.

Д. Я радий (якому?) синьому небу.

О. Я люблююсь (яким?) синім небом.

М. (На якому?) На синьому небі жодної хмарки.

Завдання № 8. Прочитайте таблицю. Повторіть відмінкові форми порядкових числівників чоловічого і середнього роду.

Відмінювання порядкових числівників чоловічого і середнього роду

Називний	який? яке?	перший перше	десятий десяте	третій третє
Знахідний	який? яке?	перший (урок) перше (місце) першого (студента)	десятий десяте десятого	третій третє третього
Родовий	якого?	першого	десятого	третього
Давальний	якому?	першому	десятому	третьому
Орудний	яким?	першим	десятим	третьім
Місцевий у/в – на	(на) якому?	(на) першому третьому		десятому

Н. Зараз перший урок.

З. Я запізнився на перший урок.

Р. Сьогодні немає першого уроку.

Д. Я завжди радий першому уроку.

О. Ми зустрілися перед першим уроком.

М. На першому уроці присутні всі студенти.

Завдання № 9. Прочитайте таблицю. Повторіть відмінкові форми присвійних і вказівних займенників.

Відмінювання присвійних і вказівних займенників

Називний	чий? чиє?	мій, моє,	твій, твоє,	наш, наше,	той, те,	цей це
Знахідний	чий? чиє? чийого?	Мій, Моє, Мого,	твій, твоє, твого,	наш, наше, нашого,	той, те, того,	цей це цього
Родовий	чийого?	Мого,	твого,	нашого,	того,	цього
Давальний	чиєму?	Моєму,	твоєму,	нашому,	тому,	цьому

Орудний	чиїм?	Моїм, твоїм	нашим, тим,	цим
Місцевий у/в – на	(на) чиєму?	(на)моєму, твоєму,	нашому, тому,	цьому

- Н.** Це мій брат. Цей (той) студент приїхав з Індії.
З. Ти знаєш мого старшого брата. Я знаю цього (того) студента.
Р. Тут немає мого старшого брата. Тут немає цього (того) студента.
Д. Я подарував шахи моєму старшому брату. Я зателефонував цьому (тому) студентові.
О. Я люблю відпочивати з моїм старшим братом. Я недавно розмовляв з цим (тим) студентом.

Завдання № 10. Допишіть закінчення.

- А)** 1. Як... письменника ви любите?
2. Про як... фільм ви розмовляли?
3. Як... відкриття зробив учений?
4. В як... місті живе твоя сім'я?
5. Як... викладачу ви пообіцяли виступити на конференції?
6. У як... студента ви взяли книгу?
7. З як... актором зустрілися студентки?
8. Як... предмет тобі подобається більше за все.
- Б)** 1. На як... студента ви образилися?
2. З як... гуртожитку ви йдете?
3. Як... підручник і як... зошит потрібно взяти з собою на пару?
4. Як... другу ти купив цей подарунок?
5. В як... журналі обговорюється ця проблема?
6. На як... форумі виступив президент вашої країни?
7. Про як... викладача ти розповідав батькам?

Завдання № 11. Провідніняйте подані словосполучення.

Шийний суглоб, плесканий епітелій, грудний відділ, суглобовий (суглобний) хрящ, нервові волокна, механічне подразнення.

Завдання № 12. Слова в дужках поставте у правильному відмінку.

- Усі рухи людини пов'язані з (головний мозок).
- В (головний мозок) є рухова ділянка, при (пошкодження) якої настає параліч. Від (головний мозок) ідуть 12 пар черепних нервів.
- Травлення – (фізична і хімічна зміна) їжі в (організм) (людина), в результаті якого поживні речовини переходять у (розчин).
- Сполука (гемоглобін) з (чадний газ) призводить до (отруєння) (організм), а інколи й до (смерть).
- Розмір (продовгуватий мозок) – 2,5-3,0 см. Руйнація цієї ділянки (мозок) негайно викликає смерть.
- Мозок задній – відділ (мозок), до складу якого входять (міст і мозочок); розташований над (продовгуватий мозок).

Завдання № 12. Слова в дужках поставте в правильному відмінку.

1. Гемоглобін – білкова речовина (червоний колір).
2. У (легенева пересердя) впадають легеневі вени.
3. У (рослинний світ), як і у (тваринний світ) зустрічаються одноклітинні організми.
4. Від легень артеріальна кров прямує до (ліве пересердя).
5. У (тонкий кишечник) є велика кількість ферментів.
6. Потилична кістка утворює (задньонижній відділ) (мозковий череп).
7. Мозок – найбільша частина (задній відділ) (головний мозок).

Тема 4.

**ВІДМІНКОВА СИСТЕМА ІМЕННИКІВ,
ПРИКМЕТНИКІВ, ПРИСВІЙНИХ І ВКАЗІВНИХ
ЗАЙМЕННИКІВ У МНОЖИНІ**

§ 1.

Завдання № 1. Прочитайте таблицю, повторіть відмінкові форми іменників у множині.

Відмінювання іменників у множині

Називний	Хто? що?	-и(-і) -а(-я)	батьки, учні, губи, легені, ночі, моря, вікна, імена, артерії
Знахідний	Кого? що?	Як Н. (що?) або Р. (кого?)	губи, моря, вікна, імена, ночі, легені, батьків, учнів, артерії
Родовий	Кого? чого?	-ів, (-єв)	батьків, учнів, губів (губ), легенів (легень), ночей, морів, вікон, імен, артерій
Давальний	Кому? чому?	-ам, (-ям)	батькам, учням, губам, легеням, ночам, морям, вікнам, іменам, артеріям
Орудний	Ким? чим?	-ами, (-ями)	батьками, учнями, губами, легенями, ночами, морями, вікнами, іменами, артеріями
Місцевий	(на) кому? чому?	-ах(-ях)	(на батьках), учнях, губах, легенях, ночах, морях, вікнах, іменах, артеріях

Н. Це студенти-іноземці.

З. Я знаю студентів-іноземців.

Р. Тут немає студентів-іноземців.

Д. Іван розповів студентам-іноземцям
Про Київ.

О. Іван розмовляв зі студентами-іноземцями.

Тут лежать книги і зошити.

Я бачу книги і зошити.

Там немає книг і зошитів.

(книгам і зошिताм)

Словник лежить з книгами і зошитами.

М. На студентах-іноземцях були білі халати.

Ми читаємо тексти в книгах і зошитах.

Завдання № 2. Дайте відповіді на запитання, використовуючи слова, що стоять справа.

1. Хто був присутній на вечорі?
2. Кого не було на вечеру?
3. Кого ви сфотографували?
4. Кому Андрій написав листа?
5. З ким зустрівся журналіст?
6. На кому був літній одяг?

- а) студенти і викладачі
- б) учні й учениці
- в) лікарі й медсестри
- г) інженери й фармацевти
- д) брати і сестри
- е) дівчата і хлопці

Завдання № 3. Провідмініайте подані слова.

Суглоби, артерії, кістки, м'язи, клітини, речовини, з'єднання.

Завдання № 4. Слова в дужках поставте у правильному відмінку.

1. У (нирка) входять (артерії). Вони поділяються на (капіляри). З (капіляри) у кожній капсулі утворюється клубочок. У людини в (нирки) 2-4 мільйони (клубочки).
2. Еритроцити людини мають однорідну цитоплазму, ядро в (еритроцити) відсутнє. В (еритроцити) міститься гемоглобін. Гемоглобін (еритроцити) постачає (органи) кисень і здійснює транспортування вуглекислого газу від (тканини) і (органи) у (легені).
3. Ендоплазматичний ретикулум становить систему (порожнини, каналці, трубочки).
4. Клапани закривають отвір між (шлуночки і пересердя).
5. М'язи прикріплюються зсередини до (стінки) (шлуночки).
6. Деякі бактерії пересуваються за допомогою (джгутики).
7. По (вени) кров повертається до серця.
8. Кров з (пересердя) виштовхується в шлуночки.

§ 2. Відмінювання прикметників, присвійних та вказівних займенників у множині

Відмінювання прикметників у множині

Називний	які?	-і	молоді,	середні
Знахідний	які?	-і	молоді,	середні
	яких?	-их(-іх)	молодих,	середніх
Родовий	яких?	-их(-іх)	молодих,	середніх
Давальний	яким?	-им(-ім)	молодим,	середнім
Орудний	якими?	-ими(-іми)	молодими,	середніми
Місцевий	(на)яких?	-их(-іх)	(на)молодих,	середніх

Відмінювання присвійних займенників у множині

Називний	чий?	мої,	твої,	свої,	наші,	ваші
Знахідний	чий?	мої,	твої,	свої,	наші,	ваші
	чиїх?	моїх,	твоїх,	своїх,	наших,	ваших
Родовий	чиїх?	моїх,	твоїх,	своїх,	наших,	ваших
Давальний	чийм?	моїм,	твоїм,	своїм,	нашим,	вашим
Орудний	чийми?	моїми,	твоїми,	своїми,	нашими,	вашими
Місцевий	(на)чиїх	(на)моїх,	твоїх,	своїх,	наших,	ваших

Відмінювання вказівних займенників у множині

Називний	які?	(о)ці,	ті,	такі
Знахідний	які?	ці(газети)	ті,	такі
	яких?	цих(студентів)	тих,	таких
Родовий	яких?	цих,	тих,	таких
Давальний	яким?	цим,	тим,	таким
Орудний	якими?	цими,	тими,	такими
Місцевий	(на)яких?	на цих,	тим,	таких

Н. Це мої менші брати.

З. Я люблю моїх менших братів.

Р. Тут немає моїх менших братів.

Д. Я написав моїм меншим братам.

О. Я гуляв з моїми меншими братами.

М. На моїх менших братах новий одяг.

Тут наші нові речі.

Я бачу наші нові речі.

Тут немає наших нових речей.

Я радію нашим новим речам.

Я іду за нашими новими речами.

На наших нових речах цікаві малюнки.

Завдання № 5. Допишіть закінчення.

1. Журналіст прийшов до іноземн... студентів. Він розмовляв з іноземн... студентами, а потім він написав статтю про іноземн... студентів.
2. Ми купили книгу сучасн... українськ... письменників.
3. Я люблю українськ... народн... пісні.
4. Наш... нов... студенти приїхали з Києва. У наш... нов... студентів немає словників. Викладач дав словники наш... нов... студентам.
5. Я розмовляю з наш... нов... студентами.

Завдання № 6. Провідмініайте подані словосполучення:

внутрішні органи, нервові клітини, верхні кінцівки, внутрішньосуглобові хрящі, прості речовини, складні сполуки.

Завдання № 7. Слова в дужках поставте у правильному відмінку.

1. До складу (живі організми) входить понад 80 (хімічні елементи), близько 40 з них складають групу (біогенні елементи).
2. Галогени з'єднуються з багатьма (хімічні елементи). Внаслідок високої активності галогени в природі зустрічаються тільки у зв'язаному вигляді – у (хімічні сполуки).
3. За (визначені умови) речовина може знаходитися у (різні агрегатні стани).
4. (Обов'язкові компоненти), з яких складається розчин, є розчин і розчинена речовина. Розчинення характеризується (визначені фізико-хімічні процеси).
5. До (захисні функції) крові належить її здатність до зсідання.
6. Від спинного мозку іде 3 пари (спинномозкові нерви). Це (змішані нерви). Вони складаються з (доцентрові і відцентрові волокна).

Завдання № 8. Слова в дужках поставте в правильному відмінку.

Нервова система пов'язує організм із (зовнішній світ). Вона регулює поведінку й життя (організм) з (навколишнє середовище). Усі процеси в організмі (людина) відбуваються за участю (нервова система). Рецептори приймають подразнення із (зовнішнє середовище). Сигнали по (доцентрові нерви) ідуть у (центральна нервова система). По (відцентрові нерви) вони з (центральна нервова система) надходять у (різні органи). Нервова діяльність (людина) в значній мірі складається з (рефлекси). Нижча нервова діяльність людини – це регуляція роботи (внутрішні органи). Вища нервова діяльність – психіка, мислення. Мислення, свідомі дії (людина) визначаються (високий розвиток) (нервова система) (людина).

Тема 5.

ЧИСЛІВНИК

Завдання № 1. Вивчіть таблиці. Запам'ятайте, як відмінюються числівники.

Таблиця 1. Класифікація числівників.

Кількісні (скільки?)	Порядкові котрий?(-а?-е?-і?)	Дробові	збірні	Неозначено- кількісні
2 (два) 5 (п'ять) 30 (тридцять) 126 (сто двадцять шість)	другий(-а, -е, -і) третій (-я, -є,-і) тридцятий сто двадцять шостий	1,2 одна ціла і дві десятих	Двоє п'ятеро шестеро	Кілька кільканадцять

Коментар: 1. Кількісні числівники означають кількість предметів при лічбі і відповідають на питання *скільки?* *Наприклад: п'ять студентів.*

2. Порядкові числівники позначають порядок предметів при лічбі й відповідають

на питання *котрий* (-а, -е, -і)? *Наприклад: перший, третій, сто сорок восьмий.*

3. Дробові числівники називають дробове число або певну кількість як частину

від цілого. *Наприклад: одна третя, чотири цілих і три соті.*

4. Збірні числівники називають точно визначену кількість (*більше одного*)

Предметів як сукупність, неподільну єдність.

Кількість збірних числівників обмежена. До них належать: *двоє, троє, четверо, п'ятеро – одинадцятро – дванадцятро і тридцятро.*

Збірні числівники поєднуються:

- З іменниками чоловічого та спільного роду, що означають назви осіб: *п'ятеро друзів;*
- З іменниками середнього роду, що означають назви конкретних предметів (*троє вікон*) або малих істот (*двоє курчат*);
- З іменниками, що є назвами парних предметів (*четверо штанів*);
- З особовими займенниками **ми, ви, вони**: *нас троє, вас четверо.*

5. До неозначено-кількісних числівників належить невелика група слів, що позначають точно не визначену кількість однорідних предметів *не)багато, чимало, (де)кілька*. Числівники *(де)кілька, кількадесят(-сот)* сполучаються з іменниками, що позначають конкретні предмети: *кілька студентів, кількасот людей, декілька дерев.*

Числівники *(не)багато, (не)мало, чимало* можуть сполучатися з іменниками, що позначають масу, речовину, збірні або узагальнені поняття: *багато (мало) води, молока, піску, газу.*

Таблиця 2. Прості, складні, складені числівники

<i>Прості (мають один корінь)</i>	<i>Складні (мають два корені)</i>	<i>Складені (мають кілька слів)</i>
один, сім, сто	п'ятдесят, п'ятсот	двадцять три сто сорок два

Таблиця 3. Відмінювання числівника **один**

<i>Відмінок</i>	<i>О д н и н а</i>			<i>Множина</i>
	<i>Чоловічий рід</i>	<i>Середній рід</i>	<i>Жіночий рід</i>	
<i>Називний</i>	один	одне	одна	одні
<i>Знахідний</i>	як Н. або Р.	як Н. або Р.	одну	як Н. або Р.
<i>Родовий</i>	одного	одного	однієї(одної)	одних
<i>Давальний</i>	одному	одному	одній	одним
<i>Орудний</i>	одним	одним	Однією(одною)	одними
<i>Місцевий</i>	(на)одному	(на)одному	(на)одній	(на)одних

Коментар: 1. Числівник **один** відмінюється за родами: *один студент, одна студентка, одне вікно.*

2. Форму множини числівник **один** має тільки тоді, коли стоїть при іменниках, що мають лише форму множини: *одні двері, одні окуляри, одні ножиці*. В інших випадках форма множини набуває ознак означального займенника.

У змаганні брали участь одні (самі) студенти.

Таблиця 4. Відмінювання числівників два, три, чотири

<i>Відмінки</i>	<i>Два (чол.р., с.р.)</i>	<i>Дві (жін.р.)</i>	<i>Три</i>	<i>Чотири</i>
Називний	два	дві	три	чотири
Знахідний	як Н. або Р.		як Н. або Р.	як Н. або Р.
Родовий	двох		трьох	чотирьох
Давальний	двом		трьом	чотирьом
Орудний	двома		трьома	чотирма
Місцевий	(на)двох		(на)трьох	(на)чотирьох

Коментар: 1. Після числівників **два, три, чотири** іменники вживаються у формі називного відмінка множини: *два студенти, три факультети, чотири університети*.

Якщо до складу словосполучення входять прикметники, то вони можуть мати форму Н. або Р. відмінка множини: *два нові (нових) будинки, чотири кваліфіковані (кваліфікованих) лікарі*.

Таблиця 5. Відмінювання числівників від 5 до 20; 30
Числівники на -десять(50-80)

<i>Відмінки</i>	<i>Від 5 до 20 і 30</i>		<i>(-десять)50-80</i>	
Називний	п'ять	тридцять	п'ятдесят	шістдесят
Знахідний	Як Н. або Р.		Як Н. або Р.	
Родовий	п'яти п'ятьох	тридцяти тридцятьох	п'ятдесяти п'ятдесятьох	шістдесяти шістдесятьох
Давальний	п'яти п'ятьом	тридцяти тридцятьом	п'ятдесяти п'ятдесятьом	шістдесяти шістдесятьом
Орудний	п'ятьма п'ятьома	тридцятьма тридцятьома	п'ятдесятьма п'ятдесятьома	шістдесятьма шістдесятьома
Місцевий	(на)п'яти, п'ятьох	тридцяти тридцятьох	(на)п'ятдесяти, п'ятдесяти,	шістдесяти шістдесятьох

Коментар: 1. Числівники п'ять, шість і т. д. в називному і знахідному відмінках керують формою родового відмінка множини: *п'ять бібліотек, сім книжок, десять студентів*.

2. У всіх інших відмінках числівник узгоджується з іменником і прикметником: *Декан розмовляв з п'ятьма новими студентами*.

Таблиця 6. Відмінювання числівників 40, 90, 100

Н.в., Зн.в.	сорок	дев'яносто	сто
Р.в, Д.в., О.в., М.в	сорока	дев'яноста	ста

Таблиця 7. Відмінювання числівників 200-900

Називний	двісті	триста	шістсот	вісімсот
Знахідний	Як Н.в. або Р.в.			
Родовий	двохсот	трьохсот	шестисот	восьмисот
Давальний	двомстам	трьомстам	шестистам	восьмистам
Орудний	двомастами	трьомастами	шестистамаи	восьмистамаи
Місцевий	(на)двохстах	трьохстах	шестистах	восьмистах

Таблиця 8. Відмінювання складних числівників

Називний	Тисяча двісті двадцять два
Знахідний	Як Н.в. або Р.в.
Родовий	Тисячі двохсот двадцяти двох.
Давальний	Тисячі двомстам двадцяти(двадцятьом) двом
Орудний	Тисячею двомастами двадцяти(двадцятьох) двома
Місцевий	(на) тисячі двохстах двадцяти(двадцятьох) двох

Коментар: 1. У складених кількісних числівниках відмінюється кожне слово за своїм типом.

2. Числівники тисяча, відмінюються як іменник І відміни мішаної групи (за зразком *площа*).

Числівники нуль, мільйон, мільярд відмінюються як іменники II відміни м'якої і твердої груп (нуль – як *день*; мільйон і мільярд – як *стіл*).

Таблиця 9. Відмінювання порядкових числівників

Відмінки	Чоловічий. рід	Середній рід	Жіночий рід	
Називний	перший	перше	перша	сто сорок п'ять
Знахідний	Як Н.в. або Р.в.		першу	Як Н.в. або Р.в.
Родовий	першого		першої	сто сорок п'ятого
Давальний	першому		першій	сто сорок п'ятому
Орудний	першим		першою	сто сорок п'ятим
Місцевий	(на)першому		першій	сто сорок п'ятому

Коментар: 1. Порядкові числівники змінюються за родами, числами і відмінками як прикметники.

2. Порядкові числівники змінюються як прикметники твердої групи (*новий*), а числівник *третій* – як прикметник м'якої групи (*внутрішній*).

3. У складених порядкових числівниках відмінюється лише *останнє слово* як прикметник.

Таблиця 10. Відмінювання дробових числівників

Називний	одна друга	чотири цілі і три п'яті
Знахідний	одну другу	Як називний
Родовий	однієї(-ої) другої	чотирьох цілих і трьох п'ятих
Давальний	одній другій	чотирьом цілим і трьом п'ятим
Орудний	однією(-ою) другою	чотирма цілими і трьома п'ятими
Місцевий	(на)одній другій	(на)чотирьох цілих і трьох п'ятих

Коментар: 1. У дробових числівниках чисельник відмінюється як кількісний числівник, а знаменник – як порядковий.

2. Після числівників *дві, три, чотири* знаменник ставимо у формі називного відмінка множини, а після *п'ять* і *більше* – у формі родового відмінка множини: *дві треті* (частини), *п'ять других*.

3. Дробові числівники вимагають родового відмінка однини: *дві треті книжки, три четверті гектара*.

Якщо до складу мішаних чисел увійшли слова *половина, чверть*, то форма іменника визначається числівником, що означає цілі числа: *два з половиною метри, п'ять з чвертю годин*.

Таблиця 11. Відмінювання неозначено-кількісних числівників

Називний	кілька	багато	скільки
Знахідний	Як Н.в. або Р.в.		
Родовий	кількох	багатьох	скільки
Давальний	кільком	багатьом	скільки
Орудний	кількома	багатьма(багатьома)	скільки
Місцевий	(на)кількох	багатьох	скільки

Завдання № 2. Утворіть сполучення.

2 (м'яз), 3 (суглоб), 4 (лекція), 5 (кістка), 6 (зв'язка), 7 (хребець), 8 (м'яз), 9 (грам), 10 (годин), 5 (рік), 11 (день), 22 (літр), 32 (хвилина), 36 (градус), 200 (кістка).

Завдання № 3. Поставте іменники і прикметники у правильних формах:

1 (лобовий) (відросток), 1 (масивний) (м'яз), 1 (широкий) (сухожилок), 2 (маленький) (горбок), 2 (плоска) (кісточка), 5 (трубчаста) (кістка), 6 (довгий) (зв'язка).

Завдання № 3. Прочитайте речення, утворіть правильну відмінкову форму числівника.

1. В організмі дорослої людини нараховується понад 230 суглобів.
2. В легенях нараховується близько 1000 часточок.
3. Як правило, за 1 хвилину людина робить у середньому 16-18 вдихів і видихів.
4. Скелет дорослої людини має вагу 5-6 кг, складаючи у чоловіків понад 10%, а у жінок 8,5 % від загальної маси тіла.
5. У людини близько 400 м'язів.
6. Сухожилок чотириголового м'яза стегна витримує вагу до 600 кг.
7. У сітківці ока близько 7 мільйонів колбочок і близько 125 паличок.
8. Потреба організму в калію – від 2 до 8 грамів на добу.
9. До складу живих організмів входить понад 80 хімічних елементів, близько 40 з них складають групу біогенних елементів.
10. Головний мозок складає близько 2% ваги тіла.

Завдання № 5. Прочитайте дробові числівники.

9,7%; 10,01%; $\frac{1}{2}\%$; $\frac{1}{3}\%$; $\frac{1}{4}\%$; $\frac{2}{3}\%$; 3,06%; 1,5%.

Завдання № 6. Прочитайте текст, утворюючи відмінкові форми числівника.

Дайте назву текстів.

Вода складає понад 80 % нашої ваги. Вона необхідна для нормального перебігу всіх процесів життєдіяльності: дихання кровообігу, травлення та інших. Якщо позбавити організм води, відбуваються найскладніші розлади. Повне голодування під час необмеженого надходження води людина витримує протягом 40-45 днів, відсутність пиття призводить до смерті через 2-5 днів.

На добу людині необхідно в середньому 2,5 л води. Понад 1,2 л рідини випиваємо, угамовуючи спрагу, близько 1 л води входить до складу різних продуктів, близько 0,3 л води утворюється за рахунок окислення жирів, вуглеводів, білків.

У тілі людини, що має вагу 70 кг, міститься від 42 до 50 л води. Як же розподіляється вода в організмі? Близько 70% її входить до складу клітин, по кровоносних судинах циркулює понад 3 л і близько 2 л міститься в позаклітинній тканинній рідині.

Тема 6. СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ ПРИКМЕТНИКІВ І ПРИСЛІВНИКІВ

Таблиця 1. Вищий і найвищий ступінь порівняння

I	<i>Якісні прикметники</i>	цікавий (-а, -е, -і), тихий (-а, -е, -і), дорогий (-а, -е, -і)	
II	Вищий ступінь порівняння	<i>Проста форма</i>	<i>Складна форма</i>
		цікавіший	більш (менш) цікавий
		тихіший (тихший)	більш (менш) тихий
		дорожчий	більш (менш) дорогий

III	Найвищий ступінь порівняння	найцікавіший щонайтіхіший якнайдорожчий	найбільш (найменш)цікавий найбільш (найменш) тихий найбільш (найменш) дорогий
-----	-----------------------------	---	---

Коментар: 1. Проста форма вищого ступеня порівняння твориться за допомогою суфіксів **-ш-, -іш-:** сильний – сильніший, молодий – молодший.

2. Складена форма вищого ступеня утворюється поєднанням слів більш або менш і початкової форми: *більш досвідчений, менш відомий.*

3. В усному мовленні віддають перевагу простій формі вищого (найвищого) ступеня порівняння прикметників.

4. Проста форма найвищого ступеня порівняння утворюється від основи прикметника вищого ступеня за допомогою префікса **най-:** *вищий – найвищий.*

5. Складена форма утворюється додаванням до прикметників початкової форми слів *найбільш, найменш:* *найбільш цікавий, найменш активний.*

6. Ступені порівняння прислівників утворюються так само, як і ступені порівняння прикметників.

Таблиця 2. Творення форм вищого ступеня порівняння прикметників

Прикметники, від основ яких твориться ступінь	Засоби творення			Форма вищого ступеня порівняння
	суфікс	випадання суфікса	зміна звуків перед -ш-	
молодий	-ш-	-	-	молодший
теплий	-іш-	-	-	тепліший
тихий	-ш- або -іш-	-	-	тихий, тихіший
тонкий	-ш-	-к-	-	тонший
глибокий	-ш-	-ок-	-	глибший
далекий	-ш-	-ек-	-	дальший
дорогий	-ш-	-	г - жч	дорожчий
близький	-ш-	-к-	з - жч	ближчий
високий	-ш-	-ок-	с – щ(шч)	вищий
товстий	-ш- або -іш-	-	ст - щ	товщий, товстіший
великий	-ш-	від основи іншого слова		більший
малий	-ш-	-	-	менший
добрий	-ш-	-	-	добріший, ліпший
поганий	-ш-	-	-	гірший
гарний	-ш-	від основи іншого слова		кращий

Таблиця 3. Вживання ступенів порівняння

Моделі	Приклади
Н.в.(хто, що) – вищий ступінь з прийменниками за, від, над	Вінниця більша за Хмельницький. Вінниця менша від Києва. Анатомія важливіша над усе.
Н.в.(хто, що) – вищий ступінь ніж Н.В.	Київ більший, ніж Вінниця.

	Озон більш активний, ніж кисень.
Імператив+ вищий ступінь	Читайте швидше! Працюйте більше!
	Вам необхідно менше курити. Зараз хворий почувається краще. На старості кістки стають більш тонкими і крихкими.

Завдання № 1. Назвіть початкову форму прикметника.

Вищий, нижчий, довший, дорожчий, дешевший, гірший, кращий, легший, тяжчий, багатший, бідніший, ширший, вужчий, тихший, голосніший.

Завдання № 2. Утворіть вищий ступінь порівняння від поданих прикметників.

Широкий, короткий, високий, твердий, малий, великий, низький, близький.

Завдання № 3. Утворіть просту форму вищого ступеня від прикметників або прислівників, що стоять у дужках.

1. Срібло (добре) проводить електрику, ніж мідь.
2. Бром (легко) розчиняється у воді, ніж йод.
3. Під впливом кислоти кістка стає (м'який, еластичний).
4. При збільшенні навантаження вигиби хребта посилюються, тобто стають (великий), а за зворотних умов вони стають (малий).
5. Нижче від великого і малого горбика плечова кістка (тонкий).
6. Червоні м'язові волокна (товстий), ніж білі.
7. Глибокі м'язи спини (масивний), ніж поверхневі.
8. Попереково-грудна фасція (міцний), ніж інші фасції людського тіла.
9. Багатосуглобові м'язи, як правило, (довгий), ніж односуглобові.
10. Фтор (отруйний) від хлору.

Завдання № 5. Закінчіть друге речення, використавши інформацію першого і слова більш або менш.

Зразок: Лід більш щільний, ніж вода. Отже, вода

Лід більш щільний, ніж вода. Отже, вода менш щільна, ніж лід.

1. Повітря більш тяжке, ніж водень. Отже, водень
2. Алмаз більш твердий, ніж графіт. Отже, графіт
3. Натрій більш активний метал, ніж мідь. Отже, мідь
4. Алюміній більш розповсюджений в природі, ніж мідь. Отже, мідь
5. Хімічна активність хлору більш висока, ніж бору. Отже, хімічна активність бору і йоду.

Завдання № 6. Прочитайте українські прислів'я. Знайдіть у них ступені порівняння. Вивчіть прислів'я.

1. У гостях добре, а дома краще.
2. Один розум добре, а два ще краще.

3. Здоров'я дорожче, ніж багатство.
4. Краще менше, та краще.
5. Знай більше, а говори менше.
6. Добре ім'я – найкраще багатство.
7. Ранок від вечора мудріший.
8. Слово старше, ніж гроші.
9. Краще погано їхати, ніж хороше йти.
10. Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину пізніше.

Тема 7. **АКТИВНІ Й ПАСИВНІ ДІЄПРИКМЕТНИКИ**

§ 1. ПОНЯТТЯ ПРО ДІЄПРИКМЕТНИКИ. СУФІКСИ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ

Завдання № 1. Прочитайте граматичний коментар.

Запам'ятайте суфікси дієприкметників.

1. Дієприкметник – це слово, що об'єднує в собі ознаки дієслова і прикметника.

Від дієслова дієприкметник отримує значення і граматичні форми виду і часу, стану (активного, пасивного). Дієприкметник, як і прикметник, узгоджується з пояснювальним іменником у роді, числі і відмінку.

Дієприкметники бувають активні і пасивні.

2. Дієприкметники утворюються від дієслів за допомогою суфіксів.

Суфікси дієприкметників

	<i>Активні дієприкметники</i>	<i>Пасивні дієприкметники</i>
Теперішній час	-уч-(-юч-) -ач-(-яч-) нестихаючий біль ріжучий інструмент	–
Минулий час	-л- змарніле обличчя	-н-(-ен-, -єн-) -т- прочитане оповідання забутий журнал

3. Активні дієприкметники теперішнього часу, що пов'язані з назвою особи, замінюються зворотом «*той, що + дієслово в 3-й особі однини теперішнього часу*». Наприклад: замість «**читаючий студент**» краще сказати «**студент, що читає**».

4. Дієприкметники в реченні можуть бути поодинокі (терпнуча рука) і зі словами, що його уточнюють, утворює дієприкметниковий зворот, який в цілому відповідає на запитання *який? яка? яке? які?*

§ 2. АКТИВНІ ДІЄПРИКМЕТНИКИ ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ

Завдання № 2. Прочитайте граматичний коментар.

1. Активні дієприкметники теперішнього часу творяться від основи теперішнього часу неперехідних перехідних (зрідка) дієслів недоконаного виду за допомогою суфіксів:

- *-уч-, -юч-* - від дієслів I відміни: *ріжуть* – *ріжучий*,
крокують – *крокуючий*;
- *-ач-, -яч-* - від дієслів II відміни: *лежать* – *лежачий*,
ходять – *ходячий*.

Активні дієприкметники теперішнього часу в сучасній українській мові маловживані, оскільки значна кількість давніх активних дієприкметників трансформувалася в якісні прикметники:

Живучий, кусючий, лежачий, ходячий.

Лежачий камінь у траві лежить.

*Вода під камінь кажуть, не
біжить,*

Лежаче в цього каменя життя.

Отож лежачі в нього почуття.

Є. Гуцало

§ 3. АКТИВНІ ДІЄПРИКМЕТНИКИ МИНУЛОГО ЧАСУ

Завдання № 3. Прочитайте граматичний коментар. Запам'ятайте, як утворюються активні дієприкметники.

Активні дієприкметники минулого часу творяться від основи інфінітива (лише неперехідних дієслів доконаного виду) за допомогою суфікса *-л-*:

змарніти – *змарнілий*,

почорніти – *почорнілий*.

Завдання № 4. Скажіть, від яких дієслів утворені подані дієприкметники:

ожилий, пригорілий, змарнілий, розквітлий, зів'ялий, посивілий, зблідлий, замерзлий.

§ 4. ПАСИВНІ ПРИКМЕТНИКИ МИНУЛОГО ЧАСУ

Завдання № 5. Прочитайте граматичний коментар і таблицю.

Пасивні дієприкметники минулого часу творяться від основи інфінітива за допомогою суфіксів *-н-, -ен-, -єн-, -т-*.

<i>Інфінітив</i>	<i>Основа інфінітива + суфікс</i>	<i>Дієприкметник</i>
сказати	сказа + -н-	сказаний, -а-, -е-, -і-
прочитати	прочита + -н-	прочитаний, -а-, -е-, -і-
мити	ми + -т-	митий, -а-, -е-, -і-
бити	би + -т-	битий, -а-, -е-, -і-
привезти	привез + -єн-	привезений, -а-, -е-, -і-
бачити	бач + -єн-	бачений, -а-, -е-, -і-
заспокоїти	заспоко + -єн-	заспокоєний, -а-, -е-, -і-

Завдання № 6. Скажіть, від яких дієслів утворені подані дієприкметники:

А) написаний, застосований, використаний, побудований, проданий, організований;

Б) вивчений, зроблений, перевірений, куплений, запрошений, пройдений;

В) митий, битий, забутий, взятий, розбитий, відкритий.

Завдання № 7. Закінчіть речення, використовуючи конструкцію, що дана справа.

I. 1. Ми показали викладачеві ... | задачі, розв'язані нами.
2. На уроці ми перевірили декілька ...

II. 1. Я читав ... | книга, написана молодим
2. У мене немає ... | письменником

III. 1. Ми уважно слухали ... |
2. Асистент розмовляє з ... | лектор, запрошений в наш
3. Ми ставили запитання ... | університет.
4. Нам сподобався ...

Завдання № 8. Від поданих дієслів у дужках утворіть дієприкметники і поставте їх у правильному відмінку.

1. Операція, (зробити) молодим лікарем, пройшла успішно.
2. Антон не зрозумів речення, (написати) на дошці.
3. Ми живемо в будинку, (побудувати) недавно.
4. Нам сподобався вечір, (організувати) студентами старших курсів.
5. У музеї ми бачили картини, (створити) великими художниками.
6. Дослід, (показати) нам професором, був дуже цікавий.
7. Книга, (забути) студенткою, лежить в п'ятій аудиторії.
8. Закон, (відкрити) цим ученим, відіграв велику роль у розвитку науки.

Завдання № 9. Прочитайте текст, знайдіть у ньому дієприкметники; скажіть від яких дієслів вони утворені.

Порожнина рота

Порожнина рота розташована в нижній частині голови і є початком травної системи. Вона має кістякову і м'язову основу, зверху обмежена піднебінням, знизу – щелепно-під'язиковим м'язом, з боків – щоками, а попереду – губами, що замикають ротову щілину. Основу губ складає круговий м'яз рота, зовні покритий шкірою, а з внутрішнього боку – слизовою оболонкою.

Червоний колір губ обумовлений мережею кровоносних судин, що просвічується. Щоки зсередини вистелені слизовою оболонкою; між нею і шкірою знаходяться щічні м'язи. Слизова оболонка, що покриває альвеолярні відростки щелеп, називається яснами.

Ротова порожнина поділяється на присінок рота (щілиноподібний простір між зубами і яснами з одного боку, щоками і губами – з іншого) і власне ротову

порожнину, майже цілком зайняту язиком, що прилягає до твердого і м'якого піднебіння.

Тверде піднебіння покрите товстою і щільною слизовою оболонкою, що міцно зрощена з окістям і утворює кілька поперечних валиків ...

М'яке піднебіння в основному складається з м'язів і покрите слизовою оболонкою.

Тема 8. ДІЄПРИСЛІВНИК. ДІЄПРИСЛІВНИКОВА КОНСТРУКЦІЯ

§ 1. УТВОРЕННЯ І ВЖИВАННЯ ДІЄПРИСЛІВНИКІВ. ДІЄПРИСЛІВНИКОВА КОНСТРУКЦІЯ

Завдання № 1. Прочитайте граматичний коментар. Повторіть як утворюються дієприслівники, їх значення.

А. Дієприслівник – це незмінювана дієслівна форма, яка, вказуючи на додаткову дію, пояснює в реченні основне дієслово (присудок).

Дієприслівник з залежними словами називається дієприслівниковою конструкцією (дієприслівниковим зворотом). На письмі дієприслівниковий зворот, як і одиничний дієприслівник, з обох боків виділяються комами.

1. Їжа, надходячи до травного тракту, зазнає механічних і хімічних перетворень.
2. Проходячи через повітроносні шляхи, повітря зволожується, зігрівається і очищається.

Б. Дієприслівники бувають двох видів – доконаного і недоконаного.

Дієприслівники недоконаного виду творяться від основи теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи(-ючи)** від дієслів I дієвідміни і **-ачи(-ячи-)** – від дієслів II дієвідміни.

Інфінітив дієслова недоконаного виду	Основа теперішнього часу	Дієприслівник недоконаного виду
читати	чита-ють	читаючи
вивчати	вивча-ють	вивчаючи
вести	вед-уть	ведучи
говорити	говор-ять	говорячи
стояти	сто-ять	стоячи
стежити	стеж-ать	стежачи

В. Дієприслівники доконаного виду утворюються від основи інфінітива за допомогою суфікса **-ш-** (якщо основа закінчується на приголосний) і **-вши-** (якщо основа закінчується на голосний).

Інфінітив дієслова доконаного виду	Дієприслівник доконаного виду
зробити	зробивши

написав	написавши
принести	принісши
привезти	привізіши

Г. Дієприслівники недоконаного виду виражають додаткову дію, яка збігається з основною: *Брати, розмовляючи, входять до кімнати.*

Читаючи лекцію,

*професор пише на дошці.
професор писав на дошці.
професор буде писати на дошці.*

Дієприслівники доконаного виду виражають додаткову дію, що передує основній: *Не спитавши броду, не ліз у воду.* (Нар. Тв.)

Прочитавши лекцію,

*професор відповідає на запитання.
професор відповів на запитання.
професор відповість на запитання.*

Завдання № 2. Утворіть від поданих дієслів дієприкметники:

А) працювати, скорочуватися, виникати, змінюватися, збуджуватися, проходити, передавати, з'єднувати;

Б) перетворити, здійснити, вплинути, активізувати, перенести, зачинити, віддати.

Завдання № 3. Напишіть речення, замінюючи словосполучення, що стоять у дужках, дієприслівниковими конструкціями.

1. Серце спричиняє рух крові по судинах (ритмічно скорочуватися).
2. Серце розташоване в передньому середостінні (торкатися знизу діаграми).
3. Кисень в еритроцитах зв'язується з гемоглобіном, (утворювати оксигемоглобін).
4. Мітохондрії клітин (споживати кисень), використовують його для процесів біологічного окислення.
5. Кров, (переносити кисень від легень до тканин і CO₂ від тканин до легень), виконує транспортну функцію.
6. Пил (подразнювати рецептори носоглотки, гортані, трахеї), може спричинити кашель.
7. (Поділити різницю вмісту кисню в артеріальній і венозній крові і помножити цю різницю на сто), визначають коефіцієнт утилізації кисню.

Завдання № 4. Використайте дієприслівник, утворивши його від дієслів, поданих у дужках.

1. (Формувати – сформувати) осьовий скелет, хребет виконує опорну функцію.
2. Мітохондрії запасують енергію, (окисляти – окислити) білки, жири і вуглеводи.
3. (З'єднуватися – з'єднатися) між собою, кістки ступні утворюють склепіння, обернене опуклістю доверху.
4. (Скорочуватися – скоротитися), м'язи давлять на стінки вен.

Завдання № 5. Закінчіть речення.

1. Вивчаючи фізіологію, 2. Закінчивши університет, 3. Порадившись з професором, 4. Отримавши диплом лікаря, 5. Читаючи книгу,

Завдання № 6. Закінчіть речення, використавши дієприслівниковий зворот.

1. ..., викладач пояснив нам нову тему.
2. ..., мій брат буде фармацевтом.
3. ..., студент склав модуль на «відмінно».
4. ..., студент поїхав додому.
5. ..., учений зробив відкриття.

§ 2. ЗАМІНА ДІЄПРИСЛІВНИКОВИХ КОНСТРУКЦІЙ ПІДРЯДНИМИ РЕЧЕННЯМИ

Завдання № 7. Зверніть увагу на зміни в синтаксичній структурі речення, що відбуваються під час зміни дієприслівникових конструкцій на підрядні речення.

1. Проводячи експеримент, учений фіксував свої спостереження.	1. Коли учений проводив експеримент, він фіксував свої спостереження.
2. Закінчивши експеримент, учений Дійшов цікавого висновку.	2. Після того, як учений закінчив експеримент, він дійшов цікавого висновку.
3. Впливаючи на генетичний код, то можна позбавити організм від спадкових хвороб.	3. Якщо впливати на генетичний код, можна позбавити організм від спадкових хвороб.
4. Бактеріальна флора шлунково-кишкового тракту має позитивне значення, активізуючи моторику товстого кишечника, пригнічуючи патогенні мікроорганізми, синтезуючи мікроорганізми, деякі вітаміни.	4. Бактеріальна флора шлунково-кишкового тракту має позитивне значення, тому що (оскільки) активізує моторику товстого кишечника, пригнічує патогенні мікроорганізми, деякі вітаміни.

Завдання № 8. Замініть дієприслівникові конструкції підрядними реченнями.

1. Спадкові фактори, переходячи від покоління до покоління, не змішуються в нащадках, а зберігають свою індивідуальність.
2. Учені, не розуміючи причини захворювання, не могли успішно з ним боротися.
3. Д.К. Заболотний, беручи участь у боротьбі з епідеміями, постійно ризикував заразитися.
4. Приїхавши на роботу в Київ, Д.К. Заболотний одразу ж розпочав велику організаційну роботу.
5. Ділячись у різних напрямках, коки утворюють вигляд виноградного грона і мають назву стафілококи.
6. Зберігаючи препарати на холоді, можна продовжити їх термін придатності.

7. «Чуючи» голоси дельфінів, ультразвукова апаратура записує їх.

§ 3. ВИКОРИСТАННЯ ДІЄПРИСЛІВНИКІВ У ФРАЗЕОЛОГІЗМАХ

Завдання № 9. Запам'ятайте фразеологізми, до складу яких входять дієприслівники.

№ п/п	Фразеологізми	Значення фразеологізму
1.	Засукавши рукава.	Старанно.
2.	Не поговоривши з головою, не бери руками.	Будь-яку справу спочатку потрібно обдумати.
3.	Давши слово – держись, не давши – кріпись.	Виконувати обіцяне.
4.	Не нагнувшись, гриба не знайдеш.	Без праці немає результату.

Завдання № 10. Прочитайте прислів'я. Визначте дієприслівникові звороти.

1. Знаючи серце змії, Бог позбавив її ніг.
2. Добре попрацювавши, краще відпочиватимеш.
3. Поспиш в охоту, зробивши роботу.
4. Не спечеш калачі, сидячи на печі.
5. Учись, на інших дивлячись.

Підписано до друку Зам. №
Формат 60x90 1/16. Папір офсетний. Умовн. арк. 1,45
Тираж 50 прим.

Вінниця. Вінницький національний медичний
університет ім. М.І. Пирогова, вул. Пирогова, 56

